
PASTORAL TURIZMA I HODOČAŠĆA
Potreba novih pomaka

Nikola Vranješ, Rijeka

Sveučilište u Zagrebu
Teologija u Rijeci
e-mail: nickvranjes@yahoo.com

UDK: 25:[338.48+248.153.8]
Pregledni znanstveni članak
Primljeno 5/2012.

Sažetak

Tema ovog rada je teološko-pastoralna razrada dvaju područja pastoralnog djelovanja, pasterala turizma i hodočasničkog pasterala. Prvo od navedenih područja postaje sve važnijim segmentom pasterala, imajući osobito u vidu općenito značenje turizma u Republici Hrvatskoj i njegovu povezanost s katoličkom vjerskom tradicijom. Drugo navedeno područje djelovanja danas postaje sve prisutnijim segmentom ukupnog djelovanja Crkve. Na teološko-prosudbeni način pisac proučava prisutnost i razvitak ovih oblika djelovanja, oznake njihova konkretnog razvitka u nas, kao i mogućnosti njihova unaprjeđenja. Rezultati do kojih dolazi sažeti su u potrebi takvog pastoralnog pristupa turizmu koji će biti evangelizacijski, u kojemu će biti ukazivano na ispravno značenje slobodnog vremena i na ispravno usmjeravanje turističkih kretanja i pod vjerskim vidom. Praksa hodočašća je, u prvome redu, potrebna jasnijeg uvažavanja ispravnih motiva hodočašća, cjelovitije uklopljenosti u ukupni pastoral te obnovljenog zalaganja župne zajednice.

Ključne riječi: Crkva, pastoral, turizam, slobodno vrijeme, kultura, hodočašće.

UVOD

Turizam možemo označiti kao skupnost pojava i odnosa koji su vezani za putovanje osoba ili skupina iz mjesta trajnog boravka u druga mjesta, tj. destinacije s ciljem odmora, liječenja, proširenja kulturalnih i intelektualnih spoznaja, športa i sl.¹ U

¹ Usp. Pontificio Consiglio della pastorale per i migranti e gli itineranti, *Orientamenti per la pastorale del turismo*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2011., br. 3 (dalje: *OPT*); Boris Vukonić, *Turizam i religija. Rasprava o njihovoj suodnosu*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., 19.

važnu skupinu motivacija ubrajaju se i one religijske prirode koje, kada su dominantni motiv kretanja, nazivamo *ujerskim turizmom* i nužno ih razlikujemo od turizma općenito. Pored toga, i danas je vrlo razvijen oblik koji nazivamo *hodočašćem*, a zbog njegove specifičnosti razlikujemo ga od turizma kao takvog, premda je u određenim segmentima povezan s turističkim fenomenima.²

Turizam predstavlja poziv pastoralnoj odgovornosti Crkve u smislu ostvarivanja pastoralnog djelovanja u odnosu na jedno posebno područje koje nazivamo *pastoralom turizma*. Turizam je osobito važno i bremenito slojevito područje ljudskog djelovanja budući da uključuje kako turiste, tako i turističke djelatnike, ali i djelatnike u cijelom nizu zanimanja povezanih s turizmom, kao i stanovništvo turističkih destinacija te tolike druge subjekte koji su posredno povezani s turističkim kretanjima.³

Područje pastoraala turizma usko je vezano uz *slobodno vrijeme* i *migracije*.⁴ *Pastoral slobodnog vremena* kao zasebno područje djelovanja, kao i *pastoral selilaštva*, nadilaze okvire pastoraala turizma, budući da je slobodno vrijeme nužna ljudska potreba koja je vezana uz život kao takav, tj. koja se ne ostvaruje samo u turističkom smislu, dok se selilaštvo ostvaruje kroz mnoge oblike, od kojih je turizam jedan od mogućih. Turizam je međutim bitno povezan sa slobodnim vremenom, budući da pretpostavlja slobodno vrijeme, iako se određene vrste turističkih gibanja ostvaruju i u okviru redovitih profesionalnih dužnosti (kongresni turizam i sl.).

Nadalje, fenomen turizma bitno je povezan s pojavom migracija; zapravo, turizam je specifičan oblik migracija.⁵ Kao znak vremena, migracije i mobilnost poziv su odgovornosti Crkve na prevrednovanje vlastite prisutnosti u svijetu koji se mijenja.⁶ Crkva prepoznaje vrijednost turizma u smislu promicanja

² Usp. Carlo Mazza, *Turismo religioso. Un approccio storico-culturale*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna, 2007., 55-66.

³ Usp. *OPT*, br. 2.

⁴ Usp. Carlo Caviglione, *Turismo*, u: Vincenzo Bo - Cesare Bonicelli - Italo Castellani - Franco Peradotto (ur.), *Dizionario di pastorale della comunità cristiana*, Cittadela Editrice, Assisi, 1980., 603.

⁵ Usp. Vjekoslav Milovan, *Fenomen turizma danas*, u: Biskupska konferencija Jugoslavije - Odbor za pastorizaciju turista, *Turizam zbližava narode. Radovi s I. pastoralnog simpozija o turizmu u Zadru 1975.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., 16.

⁶ Usp. Giancarlo Perego, *I preti stranieri tra noi: una nuova tappa nella storia dell'evangelizzazione italiana*, u: *Orientamenti pastorali*, LVII (2009), 10, 69.

solidarnosti i razumijevanja među narodima; turizam omogućuje članovima različitih rasa i naroda da lakše prihvate i žive činjenicu da su jedna ljudska obitelj.⁷ Turistički susreti, osim temeljne općeljudske dimenzije, prigoda su i za susret i razmjenu vjerskih spoznaja i iskustava, a u tom se pogledu ističe i posebna vrijednost ekumenske suradnje.⁸

Pastoralno djelovanje Crkve, koje se ostvaruje u odnosu na sve dimenzije čovjekova života, podrazumijeva ostvarivanje spasenjskog poslanja koje ljudski svijet čini novim. Iz te perspektive postaje jasno zašto je tako važan ljudski fenomen kao što je turizam sastavni dio pastoralne brige Crkve. Riječ je o pojavi koja spada među fenomene sve masovnije pojavnosti, koja je sposobna mijenjati stilove i načine življenja i ponašanja, te u tom pogledu predstavlja izazov i poziv pastoralnoj zauzetosti Crkve u smislu specifične i kvalificirane pozornosti.⁹ Drugi vatikanski koncil u tom pogledu upućuje na važnost posebne skrbi koja se mora posvetiti onima koji radi odmora privremeno odlaze iz mjesta stalnoga boravka u druge krajeve.¹⁰ U odnosu na vjernike uključene u turistička gibanja crkvena zajednica (iz koje dolaze, kao i ona u koju dolaze) ne može i ne smije ostati indiferentna. Također, i u odnosu na sve druge ljude, Crkva je dužna i u ovom segmentu života i djelovanja aktualizirati evanđeoski Kristov poziv. Turizam je doista jedno od specifičnih područja nove evangelizacije, u odnosu na koje Crkva mora razvijati prikladno i specifično pastoralno djelovanje.¹¹

U pastoralnom pogledu turizam ima veliko značenje. On omogućuje upoznavanje vjernika iz različitih zemalja i krajeva, te razmjenu vjerskih spoznaja i iskustava.¹² Kako bi to bilo moguće, potrebno je dobro raspoznavati vjerske motivacije u okviru turističkih kretanja. Veliki dio turista vjerske će sadržaje u receptivnim destinacijama promatrati više pod kulturalnim,

⁷ Usp. Sveta Kongregacija za kler, *Opći direktorij za dušobrižništvo turizma*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., br. 9.

⁸ Usp. *isto*.

⁹ Usp. Ufficio nazionale della Conferenza episcopale italiana per la pastorale del tempo libero, turismo e sport, *Parrocchia e pastorale del turismo*, Documenti Chiese locali 109, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna, 2003., 5.

¹⁰ Usp. Drugi vatikanski sabor, *Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi Christus Dominus* (28. X. 1965.), br. 18, u: *Dokumenti*, VII popravljeno i dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., (dalje: CD).

¹¹ Usp. *OPT*, br. 18.

¹² Usp. Carlo Caviglione, *Turismo*, 603-604.

povijesnim ili umjetničkim vidom.¹³ No pastoralna zauzetost mjesne Crkve putem različitih pastoralnih aktivnosti može pridonositi proširenju horizonata i usvajanju specifičnih vjerskih sadržaja i poruka unutar turističke ponude određenog mjesta ili regije. U tom pogledu osobito se ističe značenje zauzetosti župnih zajednica u receptivnim destinacijama.¹⁴ Upravo one mogu kroz različite pastoralno-kulturalne projekte približiti duhovnu i vjersko-umjetničku baštinu svojega kraja i mjesta turistima, te ih na taj način potaknuti i na nesmetano i neprekidno prakticiranje vjerskog života u mjestima u koja privremeno dolaze.

1. PASTORAL TURIZMA U HRVATSKOJ NEKAD I DANAS

Ovaj vid pastoralnog djelovanja Crkve u našoj domovini danas može se osloniti na tradiciju nastojanja Crkve koja u određenom smislu seže sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća. U tom je pogledu osobito vrijedno spomenuti praktična, ali i studijsko-teorijska nastojanja Crkve da na prikladan način pristupi pastoralu turizma. Posebno treba spomenuti organiziranje *Prvog pastoralnog simpozija o turizmu* u Zadru 1975. godine.¹⁵ Nakon njega slijedio je cijeli niz sličnih stručnih skupova posvećenih ovoj tematici. Treba nadalje istaknuti *Prvi međunarodni simpozij o pastorizaciji turizma* u Dubrovniku 1977. godine, posvećen temi *Obitelj i turizam*.¹⁶ Slični su skupovi nastavljeni te je do danas održano više takvih skupova. U novije vrijeme osobito se ističe međunarodni simpozij u Zagrebu održan 18. i 19. svibnja 2006., posvećen također pastoralu turizma, i to s jasnom ekumenskom i međureligijskom impostacijom,¹⁷ kao i još neki stručni skupovi.

Osim studijskih nastojanja, od početka primjetnijeg razvitka ovog vida pastoralnog djelovanja u nas angažirani su pastoralni

¹³ Usp. Boris Vukonić, *Turizam i religija. Rasprava o njihovu suodnosu*, 85.

¹⁴ Usp. *OPT*, br. 35.

¹⁵ Radovi s tog simpozija objavljeni su u zborniku: Biskupska konferencija Jugoslavije – Odbor za pastorizaciju turista, *Turizam zblizava narode. Radovi s I. pastoralnog simpozija o turizmu u Zadru 1975.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976.

¹⁶ Radovi s tog simpozija objavljeni su u vrijednom zborniku pod naslovom: *Obitelj i turizam. Radovi s Prvog međunarodnog simpozija o pastorizaciji turizma u Dubrovniku 1977.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.

¹⁷ Radovi s tog simpozija objavljeni su u zborniku: Mladen Karadjole (ur.), *Crkve i vjerske zajednice za napredak turizma u Hrvatskoj. Zbornik IV. međunarodnog simpozija*, Zagreb, 18.-19. svibnja 2006., ORBIS, Zagreb, 2006.

djelatnici, posebno župnici, započeli ostvarivati niz pastoralnih aktivnosti putem kojih su u vlastitim župnim zajednicama omogućavali turistima da vjerski život nesmetano žive i tijekom turističkih kretanja. U tom pogledu osobito treba istaknuti suradnju sa svećenicima koji su dolazili iz drugih zemalja, kao i slavljenja svetih misa na stranim jezicima. Upravo je trud mnogih svećenika u turističkim mjestima oko učenja i uporabe stranih jezika omogućio nesmetano sudjelovanje vjernika turista u liturgijskim slavljinama. Osim toga, aktivni su župnici, uz pomoć stručnih vjernika laika, počeli priređivati i prigodne pisane materijale kojima su se turisti mogli poslužiti.¹⁸ U tom su se osobito istaknuli župnici turističkih mjesta na obali, od Istre do Dubrovnika.

Predvođeni svojim biskupima, zauzeti su svećenici, kao i vjernici laici posebice stručni u pogledu turizma, razvili i cijeli niz drugih prikladnih aktivnosti putem kojih su pridonosili poslanju Crkve s obzirom na turistička kretanja. Brojni vjernici laici, osobito turistički stručnjaci, u vlastite su agencijske, ali i hotelske, rekreacijske i druge turističke aktivnosti i sadržaje uključivali i vjerske elemente, čime su u bitnome pridonijeli sazrijevanju svijesti o važnosti vjere tijekom turističkih kretanja, te stvaranju novoga mentaliteta u odnosu na povezanost vjerskih sadržaja i turizma.

Naši su biskupi od početka aktivno predvodili pastoral turizma. Preko *Odbora BKJ za pastorizaciju turista* aktivno su kreirali i koordinirali mnoge pastoralne pothvate, kako na razini konkretnih uputa svećenicima i vjernicima laicima, tako sve do organiziranja prije spomenutih znanstvenih simpozija. Hrvatska biskupska konferencija preko svojega *Odbora za pastoral turizma* danas aktivno djeluje u brizi za ostvarivanje ovog vida pastoralnog djelovanja u našoj domovini. Njegovim radom biskupi nastoje pomoći što boljem ostvarivanju ovog tako složenog vida pastorala.

2. POTREBA NOVIH POMAKA

Ipak, pored tolikih pozitivnih aktivnosti i nastojanja, danas ostaje aktualnom činjenica da je pastoral turizma tipičan primjer

¹⁸ U tome smislu za primjer može poslužiti knjižica: Marijan Jelenić, *Raskršće*, Pula, 1974, kao i toliki drugi pisani materijali koje su svećenici izrađivali već na početcima razvijenijeg pastorala turizma.

nužne potrebe novih pomaka kako bi se poslanje Crkve ostvarivalo na osuvremenjen i poticajan način. Ta se potreba ogleda u nekoliko važnih koraka koje je potrebno poduzeti. Prije svega, pastoral turizma je, kao i druga pastoralna područja, prijeko potreban prikladne teološko-pastoralne metodologije.¹⁹ Naime, izuzevši pohvalne iznimke, pastoral turizma kod nas je još uvijek u velikoj mjeri prepušten prigodnim inicijativama, pogotovo što se tiče djelovanja u župnim zajednicama. Na tim razinama najčešće ne postoji razrađen projekt ili program djelovanja u ovom pastoralnom području kako u sredinama u koje turisti dolaze, tako i u samim župnim zajednicama iz kojih vjernici odlaze na odmor u druge destinacije. Pastoral turizma mora pokrivati i jednu i drugu dimenziju djelovanja. Zato je usvajanje i ostvarivanje prikladne metodologije inače jedan od prvih imperativa u ovome području djelovanja.²⁰ No, što točno ovdje razumijevamo pod metodologijom? U prvom redu ostvarivanje prikladne metode pastoralnog djelovanja, ali i prikladnih okvira i načina djelovanja bez kojih sama metoda neće biti od veće koristi. Dakle, metodologija u ovom pastoralnom području tiče se bitnih pretpostavki razvijenog i sustavnog djelovanja. Pritom se u prvom redu misli na prikladnu vjerničku formaciju, razvijene oblike apostolata vjernika laika, specifične elemente obrazovanja svećenika koje, uz temeljne elemente njihove formacije, moraju obuhvaćati što bolje poznavanje stranih jezika,²¹ kulturološku formaciju svećenika i njihovih suradnika (u smislu upoznavanja različitih kultura i mentaliteta s kojima se susreću), razvitka suradnje domaćih svećenika s kolegama iz inozemstva.²² Osim toga, nužna je prikladna i specifična duhovna formacija vjernika laika koji djeluju kao turistički vodiči

¹⁹ Usp. CD, br. 18.

²⁰ Usp. Carlo Caviglione, *Turismo*, 604.

²¹ Prikladno obrazovanje pastoralnih djelatnika jedna je od najbitnijih pretpostavki uspješnog pastorala turizma. U tom smislu *poznavanje stranih jezika* mora biti među prioritarnim zadaćama. Naša bogoslovna sjemeništa u tom pogledu moraju uložiti dodatne napore u cjelovitom obrazovanju budućih svećenika.

²² To je osobito važno ima li se u vidu značenje koje takva suradnja ima za evangelizaciju i zajedničarsku razmjenu pastoralnih iskustava između različitih biskupija i zemalja. Slična se praksa osobito ističe u nekim većim zemljama u pitanju stranih svećenika koji za stalno ili na duže vrijeme djeluju u domaćim biskupijama. Usp. Giancarlo Perego, *I preti stranieri tra noi: una nuova tappa nella storia dell'evangelizzazione italiana*, 71. Važno je istaknuti da prisutnost stranih svećenika postaje aktualnom i u nekim našim biskupijama, i to posebice onima koje su bitno obilježene turističkim kretanjima, iako činjenica tih kretanja nije izravan razlog njihove prisutnosti.

ili u drugim turističkim zanimanjima.²³ Naime, ništa manje nije značenje duhovne formacije animatora hodočasničkih kretanja²⁴ od tog istog oblika formacije kod turističkih djelatnika katolika. To je posebice uočljivo u odnosu na predstavljanje duhovno-sakralne baštine. Nadalje, naša domovinska Crkva mora uložiti veći napor u formaciju zaduženja animatora u pastoralu turizma u župnim zajednicama koji bi se kao specijalizirane osobe mogli posvetiti animiranju ovoga vida pastorala. To je zaduženje inače već prisutno u crkvenom iskustvu.²⁵

Potrebno je, nadalje, razvijati prikladne modele djelovanja s turistima, pri čemu se misli na projekte dobrodošlice, molitvene skupine, projekte upoznavanja župnih zajednica i biskupija, organiziranje prigodnih hodočašća u bliža svetišta i sl. Osim ovdje navedenih, posebno je potrebno poraditi na razvijanju još nekih elemenata djelovanja u pastoralu turizma koji se tiču i prakse i mentaliteta članova crkvene zajednice. Pritom je važno pastoralnu pozornost usmjeravati prema svim subjektima koji su uključeni u turistička kretanja, kako prema samim turistima, tako i prema turističkim djelatnicima u različitim zadaćama, ali i prema domaćem pučanstvu u turističkim mjestima.²⁶

Turistička kretanja, pored svojih pozitivnih aspekata, imaju i one negativne, koji se posebno uočavaju tijekom ljetnih godišnjih odmora, a očituju se u sve otvorenijoj promociji nemoralnih i opasnih oblika ponašanja kako kod turista, tako i kod pučanstva u receptivnim destinacijama. Pastoral turizma stoga mora biti tako strukturiran da kroz svoje duhovno-katehetske elemente turizam prezentira kao priliku za svjedočanstvo vjere i očuvanje moralnih vrednota,²⁷ unatoč vrlo jakim pritiscima sekularističke kulture i liberalističkog svjetonazora. Naša je domovinska Crkva u tom pogledu pred velikim izazovima, koji će, čini se, postajati i većima, a na koje upravo prikladan pastoral turizma mora ponuditi jasne i nedvosmislene odgovore.

²³ Usp. *OPT*, br. 28.

²⁴ Usp. Papinsko vijeće za duhovnu brigu oko selilaca i putnika, *Hodočašće u Velikom jubileju 2000.*, Dokumenti 113, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998, br. 35.

²⁵ Usp. *OPT*, br. 28.

²⁶ Usp. *OPT*, br. 2.

²⁷ Usp. *isto*, br. 26.

2.1. Putovanje mora imati cilj

Važan pomak od kojeg se mora krenuti u govoru o drugim važnim pomacima u pastoralu turizma, a koji je u inozemnim, a danas pogotovo u domaćim turističkim kretanjima potrebno učiniti, jest prikladno osmišljavanje turističkih putovanja. Naime, veliki dio tih putovanja ostvaruje se gotovo 'nasumce', s tek pretpostavljenom željom ili ciljem odmora ili s nekim drugim ciljem. Često su ciljevi putovanja prilično daleko od istinskih ljudskih potreba, a pogotovo od povezanosti s iskrenim religijskim motivima. Stoga je u pripremi turističkih kretanja potrebno osobito istaknuti potrebu ispravnih motiva i prikladne organizacije turističkih putovanja, kojima treba dati ispravan smjer i osmisliti ih na pravi način. U tom smislu vjerničke motivacije moraju postati sastavni dio putovanja vjernika. To treba postati jednim od prioriteta pastoralna turizma.²⁸ Pastoralno djelovanje, a pogotovo pastoral župne zajednice, u tom pogledu mora biti dobro razrađen i usmjeren prikladnoj katehetskoj formaciji i duhovno-molitvenoj pripremi vjernika koji planiraju putovanje kako bi na prikladan način povezali vjerski život i turističko kretanje. S druge strane, takvi napori moraju biti ostvarivani i u odnosu na vjernike koji dolaze u određeno mjesto i susreću se s domaćom župnom zajednicom.

2.2. Evangelizacija i slobodno vrijeme

Drugi važan pomak koji je u pastoralu turizma danas potrebno više aktualizirati jest snažnija i jasnija povezanost evangelizacijskih nastojanja Crkve i turističkih kretanja vjernika. Naime, kao dio svojega cjelovitog pastoralnog djelovanja Crkva fenomenu turizma mora pristupati na odgovoran, a to znači na integralan način. Turizmu se ne smije pristupati nezainteresirano, već i tu ljudsku aktivnost valja promatrati u evangelizacijskom smislu. Turizam zato i predstavlja evangelizacijsku priliku. Kako bi se ta istina u današnjim složenim antropološko-socijalnim prilikama što prikladnije aktualizirala, potrebno je istaknuti da prikladno evangelizacijsko djelovanje u odnosu na turistička kretanja podrazumijeva, prije svega, ispravnu *teologiju slobodnog vremena* kao i jasne poveznice između slobodnog vremena i turizma.

²⁸ Usp. Paul Guntermann, *Pripremanje i odgajanje obitelji za turizam*, u: *Obitelj i turizam*. Radovi s prvog međunarodnog simpozija o pastorizaciji turizma u Dubrovniku, 1977., 59.

Turizam i slobodno vrijeme višestruko su povezani. Turizam pretpostavlja slobodno vrijeme. Zapravo, turizam se može promatrati i kao specifičan oblik korištenja slobodnog vremena, tj. kao kulturalni oblik slobodnog vremena putem kojeg čovjek treba pridonijeti istinskoj humanizaciji ljudske kulture.²⁹ Stoga je u promociji turističkih kretanja osobitu pozornost potrebno posvetiti potrebi očovječenja tih kretanja i takvom korištenju slobodnog vremena koje će biti pokazateljem istinskih ljudskih vrijednosti. Ovakvo viđenje slobodnog vremena, osobito s početkom moderne epohe, došlo je pod snažan udar nastojanja za individualizacijom koncepta slobodnog vremena, što je vrlo brzo postalo izlikom razvitka pogubnoga hedonističkog mentaliteta.³⁰ Upravo je taj mentalitet iz godine u godinu sve veća opasnost za istinsko shvaćanje i ostvarivanje turističkih kretanja i u našoj zemlji i u inozemstvu. Stoga je povratak njegovanju istinskih ljudskih vrijednosti putem turističkih kretanja jedan od ključnih imperativa u turizmu u Hrvatskoj danas.

Slobodno vrijeme za vjernike nije odvojivo od njihova ukupnog vjerskog života. Drugim riječima, vjernici su pozvani vlastito slobodno vrijeme, kao i sve ostale sastavnice života, sagledavati i aktualizirati u svjetlu vjere. Upravo takvo shvaćanje ističe Drugi vatikanski koncil, u čijem se dekretu o apostolatu laika kaže: "Oni, pak, koji zbog međunarodnih zadaća ili zbog posla ili zbog odmora poduzimaju putovanja, neka se sjetе da su svuda također putujući Kristovi glasnici i neka se tako i uistinu vladaju."³¹ U tom je smislu razumljivo da slobodno vrijeme predstavlja blagoslovljeno razdoblje vjerske odgovornosti i angažmana, u prvom redu onog volonterskog.³² Kršćani upravo kroz različite oblike slobodnog vremena, među koje spada i turizam mogu i trebaju dati svoj dragocjeni prinos u evangelizaciji kulture. Koncil to još jasnije ističe u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu, u kojoj se kaže: "neka se slobodno vrijeme pravilno uporabi za odmor,

²⁹ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 54, u: *Dokumenti*, VII. popravljeno i dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

³⁰ Usp. Emilio Butturini, *Tempo libero*, u: *Dizionario di pastorale giovanile*, Mario Midali – Riccardo Tonelli (ur.), Editrice Elle Di Ci, Leumann (Torino), 1992., 1167.

³¹ Drugi vatikanski koncil, *Dekret o apostolatu laika Apostolicam actuositatem* (18. XI. 1965.), br. 14, u: *Dokumenti*, VII. popravljeno i dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. (dalje: AA).

³² Usp. *OPT*, br. 24.

za jačanje duševnog i tjelesnog zdravlja slobodnim aktivnostima i studijem, putovanjima u druge krajeve (turizam) kojima se izobražava čovjekov duh, ali se i ljudi obogaćuju uzajamnim poznavanjem, te napokon i športskim vježbama i priredbama koje pomažu očuvanju duševne ravnoteže, također u zajednici, kao i uspostavi bratskih odnosa među ljudima svih položaja, naroda i različitih rasa. Neka, dakle, Kristovi vjernici surađuju na tome da skupne kulturalne priredbe i djelatnosti, koje su svojstvene našem vremenu, budu prožete ljudskim i kršćanskim duhom.”³³

Dakle, u svijesti odgovornosti slobodno vrijeme treba tako organizirati da tijekom vremena koje mu pripada budu zastupljene sve ovdje nabrojene sastavnice. Vjernik će upravo tako na odgovoran način moći u trenutke vlastitog slobodnog vremena uklopiti sve elemente bitne za odmor, ali i za ostvarivanje odgovornosti koja proizlazi iz skrbi za pomoć bližnjima i zajednici. Danas, kao i u nekim ranijim povijesnim razdobljima, često se pojavljuje problem neorganiziranoga i raslojenog, a vrlo često i stihijski provedenog slobodnog vremena, koje nema i, možemo slobodno reći, ne može imati većeg oplemenjujućeg i odgojnog utjecaja na pojedince i zajednice.³⁴ To više je potrebno i slobodno vrijeme kao takvo i ono koje se posvećuje turističkim kretanjima oplemenjivati u smislu produbljanja istinske zrele vjere u Boga, kao i poštovanja stvorenog te ostvarivanja kršćanske ljubavi u pomoći bližnjima.

Sastavni dio evangelizacijskih nastojanja svakako je promocija *odgovornog turizma* koji štiti prirodne ljepote i potencijale zemlje, tj. koji je ekološki usmjeren.³⁵ Naime, iznimno velika vrijednost turizma ogleđa se upravo u ponovnom povezivanju ljudi s prirodom. Osim upoznavanja kulture drugih naroda i krajeva, povezanost s prirodom bitni je element turističkih motivacija.³⁶ To osobito vrijedi za stanovnike velikih gradskih aglomeracija, koji su gotovo u potpunosti otrgnuti od prirodnog okruženja i netaknutih ljepota unutrašnjosti zemlje, mora, planina i sl. S druge pak strane, priroda je u velikoj opasnosti od uništavanja zbog turističkih kretanja, posebno tamo gdje dolazi veliki broj turista.

³³ GS, br. 61.

³⁴ Usp. Emilio Butturini, *Tempo libero*, 1167.

³⁵ Usp. Ivan Milovan, *Crkva za odgovorni turizam. Poruka biskupa Ivana Milovana za Dan turizma – 17. svibnja 2009.*, u: Službeni Vjesnik Riječke nadbiskupije, X (2009), 3, 69-70.

³⁶ Usp. OPT, br. 8-9.

Zato je i u pastoralnim aktivnostima potrebno isticati potrebu zaštite i očuvanja prirodnih ljepota, kako od uništavanja tijekom turističkih kretanja, tako i od beskrupuloznog iskorištavanja u što profitabilnije turističke svrhe.

2.3. *Odgovornost župne zajednice*

Kako je već istaknuto, pastoral turizma nezamisliv je bez aktivnog i odgovornog djelovanja župne zajednice. Župna zajednica iz koje turisti dolaze, odgovorna je posebno u njihovoj duhovnoj pripremi i katehizaciji kako bi na što bolji i duhovno što skladniji način proživjeli vrijeme odmora. Župe u koje turisti dolaze, odgovorne su za ostvarivanje preduvjeta kao bi se svi mogli aktivno uključiti u vjerski život u mjestima u koja dolaze.³⁷ Polazeći od ovih temeljnih pastoralnih načela u odnosu na djelovanje župne zajednice prema turistima, potrebno je istaknuti da su u našoj zemlji doista potrebni novi pomaci kako bi ova načela postala stvarnost u turističkim mjestima. Iako se u mnogim župnim zajednicama (osobito u priobalju i na otocima) ostvaruju brojne aktivnosti u tom pogledu, ipak se za većinu receptivnih destinacija ne može istaknuti isto.

3. HODOČAŠĆE

Jedna od najeminentnijih dimenzija djelovanja i proučavanja s obzirom na putovanje vjernika jest dimenzija *hodočašća*. Riječ je o višeočnom fenomenu koji u Crkvi u Hrvata zauzima iznimno značajno mjesto. Hodočašće je jedan od najčešćih i vjericima najdražih oblika putovanja s vjerskom motivacijom. Hodočašće kao takvo treba razlikovati od turizma.³⁸ Iako, kako smo već istaknuli, postoje elementi koji povezuju praksu hodočašća s turističkim kretanjem, primarna vjernička motivacija, kao i cijeli niz s njom povezanih elemenata bitno razlikuju praksu hodočašća od tipičnog turističkog kretanja. Hodočašće je općereligijski fenomen. Što se tiče biblijske tradicije, ono je u njoj duboko ukorijenjeno i jedan je od povlaštenih oblika očitovanja vjere.

³⁷ Usp. *OPT*, br. 35.

³⁸ Usp. Boris Vukonić, *Turizam i religija. Rasprava o njihovoj suodnosu*, 98.

3.1. Biblijska hodočašća

Biblijska tradicija poznaje nekoliko praktičnih bitnih elemenata koji su ključni za vjerski život i njegov ritam. U prvom se redu izdvajaju *Hram, slavlje i hodočašće*.³⁹ Već je u Starom zavjetu hodočašće postavljeno u niz kulturalnih aktivnosti putem kojih se narod ugrađuje u životnu vjersku tradiciju. Hodočašća Izabranog naroda usredotočena su (osobito nakon centralizacije kulta u VII. st. pr. Krista) na Hram u Jeruzalemu. Hram je postao mjesto za koje je narod vezao svoje utemeljenje i egzistenciju, tj. svoju povijesnu fizionomiju i svoju sudbinu.⁴⁰ Slavlje je narod poticalo na prepoznavanje i veličanje Božjeg djela stvaranja, njegove prisutnosti, zaštite i vjernosti.⁴¹ U Starom se zavjetu osobito ističu slavija: *Pasha*, koja se slavi u proljeće (usp. Izl 12,1-13), *Blagdan sedmica*, koji se slavi u ljeto (usp. Lev 23,15-21) i *Blagdan sjenica*, koji se slavi u jesen (usp. Lev 23,33-44). Praksa hodočašćenja na neki je način postala ujedinjujuća nit slavija i pohoda Hramu u Jeruzalemu.⁴² Obveza hodočašćenja u Hram (usp. Izl 23,14-19) prepoznavala se upravo u odnosu na ova tri izdvojena velika slavija kao znak jedinstva, pripadnosti Izabranom narodu te razlikovanja u odnosu na druge okolne narode.⁴³

3.2. Kršćansko hodočašće

Isus se vjerno upisuje u praksu hodočašća Izabranog naroda.⁴⁴ Isus je u sebi ispunio otajstvo Hrama. On je, po svojemu hodočasničkom putu muke, smrti i slavnog uskrsnuća, ostvario konačni izlazak novoga Božjega naroda i zato, kako uči *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji*, za kršćane više ne postoji neko obvezatno hodočašće, budući da je čitav kršćanski život hodočašće prema nebeskoj domovini.⁴⁵ No Crkva je od prvih stoljeća kršćanstva njegovala duhovne vrijednosti hodočašćenja i stoga je tu

³⁹ Usp. Carlo Mazza, *Turismo religioso. Un approccio storico-culturale*, 31.

⁴⁰ Usp. isto, 32.

⁴¹ Usp. isto, 34.

⁴² Usp. Papinsko vijeće za duhovnu brigu oko selilaca i putnika, *Hodočašće u Velikom jubileju 2000.*, br. 7.

⁴³ Usp. Carlo Mazza, *Turismo religioso. Un approccio storico-culturale*, 35.

⁴⁴ Usp. Papinsko vijeće za duhovnu brigu oko selilaca i putnika, *Hodočašće u Velikom jubileju 2000.*, br. 9.

⁴⁵ Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji. Načela i smjernice*, br. 281.

pobožnost prihvatila i preporučivala. U prva tri stoljeća hodočašće nije bilo razvijeno, zbog progona kršćana, ali i zbog straha od utjecaja drugih religijskih praksi u kojima su hodočašćenja imala veliku ulogu. Ipak, već tada javlja se praksa hodočašćenja na grobove mučenika, što osobito pomaže razvijanju hodočašćenja s kršćanskim obilježjem.⁴⁶ Kada je kršćanstvo dobilo slobodu, situacija se mijenja i osobito postaju značajna hodočašća u Svetu Zemlju, na sveta mjesta, što svjedoče i neka hodočasnička izvješća iz tog vremena, a jedno od najpoznatijih je *Itinerarium Egeriae*.

U idućim će razdobljima hodočašćenja biti osobito razvijena. Osim nezamjenjive i primarne vjerske uloge, poprimit će i neke civilizacijske oznake. "Srednji vijek je bio zlatno razdoblje za hodočašća, a ona su – osim što su imala poglavito vjersku ulogu – utjecala posebno na građenje zapadnog kršćanstva, na miješanje različitih naroda, na uzajamnu razmjenu vrijednosti različitih europskih civilizacija."⁴⁷ Poslije će, zbog brojnih izazova u životu Crkve, kao i promijenjene slike svijeta i društva, doći i do određenog zastoja u razvitku prakse hodočašća. "Ipak, unatoč stanovitoj statičkoj viziji koja je zavlдалa kršćanskom zajednicom u XVIII. i u XIX. stoljeću, hodočašćenje se nastavilo u životu kršćanske zajednice. Na nekim mjestima, kao u Latinskoj Americi i na Filipinima, hodočašća su podržavala vjeru vjerničkog naroda iz pokoljenja u pokoljenje; u drugim mjestima zajednica se otvarala novoj duhovnosti, s novim središtima vjere, nastalima na korijenima marijanskih ukazanja i pučkih pobožnosti. Od Guadalupe do Lourdesa, od Aparecida do Fatime, od Svetog Djeteta iz Cebu do Svetog Josipa u Montrealu, bezbrojna su svjedočanstva o vitalnosti hodočašća i obraćeničkog pokreta koji je ono poticalo. Obnovljena svijest da je narod Božji na putu, međuvremeno, postala je vrlo izražajnom slikom Crkve koja se sastala na Drugom vatikanskom saboru."⁴⁸

I u najnovije doba praksa hodočašća ostala je vrlo utjecajnom u vjerskom životu. U današnje vrijeme može se primijetiti svojevrsna obnova te praske. Osobito se to tiče hodočašća u Rim kao središte katoličanstva, potom u Svetu Zemlju, kao i tolika marijanska svetišta. U novije vrijeme osobito je papa Ivan Pavao II. pridavao značenje hodočašćima, te poticao vjernike na održavanje

⁴⁶ Usp. isto.

⁴⁷ Usp. isto, br. 284.

⁴⁸ Papinsko vijeće za duhovnu brigu oko selilaca i putnika, *Hodočašće u Velikom jubileju 2000.*, br. 17.

i razvitak te prakse. U svojim je dokumentima i govorima osobito isticao važnost prepoznavanja jedne posebne kairološke dimenzije vremena, ali i prostora za koje su vezani posebni Božji zahvati, ne isključujući pritom činjenicu da je Gospodin prisutan na svakome mjestu.⁴⁹

3.3. Značenje hodočašća za vjerski život

Otkrivanje značenja prakse hodočašćenja za ukupni vjerski život mora krenuti od otkrivanja važnosti *svetišta* s kojim je hodočašće, u načelu, usko povezano.⁵⁰ Svetište je određište posebnog značenja. Vezano je za sveto mjesto, za neki poseban događaj, za moći određenog sveca i sl. Važno je zamijetiti da su hodočašćenja u svetišta u prvom redu motivirana *spasenjem*.⁵¹ To znači da samo hodočašće na određeni način predstavlja ono izvorno i temeljno putovanje, putovanje prema Kraljevstvu nebeskom. Upravo se u toj činjenici krije iznimna eshatološka vrijednost hodočašća.⁵² Kršćanin kao *homo viator* (čovjek putnik) na poseban način tijekom hodočašća postaje svjestan eshatološke dimenzije života. Hodočašće se, stoga, mora u svim svojim vidovima vrednovati i ostvarivati kao bitno vjersko putovanje. Upravo je to temeljni zahtjev hodočasničkog pastoralara.⁵³

Hodočašće je osobito prikladna prilika za *duhovnu promjenu*.⁵⁴ Pokornička dimenzija u tom je smislu jedna od ključnih.⁵⁵ Naime, hodočašće po sebi "...konstituiraju praktični model putujućeg života usmjerenog prema određenom cilju, u što je organski uključena

⁴⁹ Usp. *Pismo pape Ivana Pavla II. O hodočašću na sveta mjesta koja su povezana s poviješću spasenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., br. 2.

⁵⁰ Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji. Načela i smjernice*, br. 279.

⁵¹ Usp. Carlo Mazza, *Turismo religioso. Un approccio storico-culturale*, 21.

⁵² Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji. Načela i smjernice*, br. 286.

⁵³ Papinsko vijeće za duhovnu brigu oko selilaca i putnika, *Hodočašće u Velikom jubileju 2000.*, br. 32: "Pastoralna djelatnost mora biti tako usmjerena da kroz značajke, vlastite pojedinom hodočašću, vjernik ostvari bitno vjersko putovanje. Pomoću prikladne kateheze i pozorne pomoći pastoralnih djelatnika, izlaganje temeljnih vidova kršćanskog hodočašćenja otvorit će nove vidike za praksu hodočašća u životu Crkve."

⁵⁴ Usp. Carlo Mazza, *Turismo religioso. Un approccio storico-culturale*, 21.

⁵⁵ Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji. Načela i smjernice*, br. 286.

identitetska struktura osobe, duh, duša i tijelo”.⁵⁶ Stoga je hodočašće bitno obilježeno duhovnim naporom za promjenom života, za unaprjeđivanjem svakodnevne vjerske prakse, za uređivanjem određenih problematičnih situacija života i dr. Ono na taj način zapravo postaje procesom duhovne preobrazbe osobe. Iz toga je vidljiva osobita duhovna vrijednost koju praksa hodočašća ima za kršćanski život. Stoga je važno hodočašće uvijek prepoznavati u njegovoj izvornoj duhovnoj vrijednosti i na taj način promicati istinsku kulturu hodočašćenja kao kulturu obnove kršćanskog duha. To je osobito važno s obzirom na povezanost prakse hodočašćenja s ukupnim pastoralom Crkve.

3.4. Hodočašće u ukupnosti pastoralna

Ispravan odnos hodočašća i ukupnog pastoralna, pogotovo pastoralna župne zajednice, jedno je od sve učestalijih pitanja u našoj domovinskoj Crkvi. Zapravo, pitanje odnosa hodočašća i pastoralna danas postavlja se kao jedno od aktualnijih s obzirom na župnu razinu djelovanja.⁵⁷ Kako bi se razumjelo dinamičnost i bogatstvo ovoga odnosa, mora se voditi računa o činjenici da je hodočašće u okviru župne zajednice ili u drugim oblicima ostvarivanja pastoralna zajednice privilegirani pastoralni trenutak. “Kada hodočašće poduzima župska zajednica, neka crkvena skupina, neko biskupijsko tijelo ili neke veće ustanove, ono postaje znakom crkvenog života. U tim je trenucima lakše postati svjestan da je svaki sudionik član Crkve, u skladu sa svojim vlastitim pozivom i sa svojim vlastitim poslanjem.”⁵⁸ Hodočašće je za župnu zajednicu, dakle, osobita pastoralna prilika. No čini se da nikada prije pitanje prikladnog aktualiziranja hodočasničkog pastoralna na razini župne zajednice nije toliko dolazilo do izražaja kao danas.

Razlog zašto je to tako nalazi se, prije svega, u činjenici sve prisutnijeg, sve masovnijeg i sve organiziranijeg načina hodočašćenja, a s druge strane nedovoljnih napora za prikladnim uklapanjem hodočašća u ukupnost župnoga pastoralna. Naime, živimo u vremenu u kojemu su kretanja općenito, a s time i kretanja potaknuta iz vjerskih pobuda, postala vrlo učestala i masovna.

⁵⁶ Carlo Mazza, *Turismo religioso. Un approccio storico-culturale*, 20.

⁵⁷ Usp. Milan Šimunović, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 279.

⁵⁸ Papinsko vijeće za duhovnu brigu oko selilaca i putnika, *Hodočašće u Velikom jubileju 2000.*, br. 35.

Vrlo je pohvalno to što su hodočašća danas postala nezaobilaznim dijelom župnoga pastoralnog programiranja u velikom broju župnih zajednica. U najvećem broju župa organiziraju se barem povremeno neki oblici hodočašćenja, bilo da je riječ o hodočašćima u domaća svetišta, u svetišta u stranim zemljama, na sveta mjesta u Svetoj Zemlji, u Rim i sl. Dakle, fenomen hodočašćenja postao je vrlo prisutan i zapravo nezaobilazan dio redovitog pastoralnog djelovanja. Hodočašće je veliko obogaćenje za župni pastoral. Ono donosi brojne pozitivne plodove, kako u odnosu na duhovno-molitvenu dimenziju života, tako i na vjernički angažman u Crkvi i društvu.

S druge strane, ne smiju se previdjeti ni neki pastoralni izazovi kad je u pitanju ispravno uklapanje hodočašća u redovito pastoralno djelovanje. Ti se izazovi u prvom redu odnose na neke pojave koje ne pridonose ispravnom shvaćanju hodočašća, ali ni prikladnom pastoralu župne zajednice. Među takve pojave treba ubrojiti pokušaje izdvajanja iz ambijenta župnih zajednica brojnih skupina vjernika organiziranih gotovo isključivo u vidu hodočašćenja, izbjegavajući pritom zahtjevnosti redovitog crkvenog života. Potom, sve je prisutniji problem nepripremljenosti i nedovoljne organiziranosti brojnih hodočašća, problem manjkave duhovne potpore i vodstva tijekom hodočašća, cijeli niz problema tehničke naravi s obzirom na smještaj i kretanje u mjestu hodočašća i dr. Ove probleme i pitanja možemo povezati s onim temeljnim, naime s pitanjem načina i oblika povezivanja hodočašća i ukupnog župnog pastorala. Ovaj izazov nadalje vodi do cijelog niza drugih pitanja, od kojih spominjemo: pitanje prikladne povezanosti hodočašća i prinosa životu vlastite župne zajednice, zatim pitanje učestalosti hodočašćenja, koja cijelim skupinama vjernika postaju gotovo jedinom oblikom vjerničkog angažmana i aktivnije vjerske prakse i sl.

Zašto smo istaknuli upravo ova pitanja? Pokazuje se da se upravo kroz njih ogleda složenost onoga aspekta koji smo prije nekoliko puta istaknuli, a to je aspekt prikladnog povezivanja prakse hodočašćenja i ukupnoga župnog pastorala. Svrha prikladnog rješavanja ovih pitanja jest unaprjeđenje hodočasničke prakse, kao i župnog pastorala. Hodočašće treba biti izraz pobožnosti koji (kako to povijest Crkve svjedoči) predstavlja izvor velikih nadahnuća, osvježenja i potpore u vjerskom životu pojedinaca i crkvenih zajednica. Hodočašću je to, na kraju krajeva, temeljni cilj. Ono je zbog toga iznimno važno te, napokon, upravo zbog toga treba riješiti i ona pitanja i probleme koji se ponekad

javljaju. Upravo će o njihovom rješavanju u pastoralnom smislu ovisiti organiziranost brojnih hodočašća, kao i način i oblik njihova prinosa životu zajednice.

3.4.1. Obnova prakse hodočašća

Prema prije istaknutim tvrdnjama jasno je da praksa hodočašćenja, osobito s obzirom na povezanost s ukupnim župnim pastoralom, mora doživjeti određenu obnovu. Nije naime nepoznata činjenica da se brojna hodočašća organiziraju na pastoralno prilično upitan način. Prije svega, hodočašću u vlastitoj župnoj zajednici treba prethoditi duhovna priprava. Nadalje, hodočašće treba na prikladan način organizacijski pripremiti. Brojna se, upravo suprotno od toga, organiziraju na pomalo "stihijski" način, što dovodi do brojnih problema. K tomu, valja dodati da posebice tijekom većih hodočašća brojni sudionici krenu na hodočasničko putovanje, ali ne iz hodočasničkih motiva, već čisto ili pretežito turističkih, što tijekom samoga hodočašća dovodi do mnogih problema. Sve to pokazuje da je nužna i neizostavna prikladna i pravodobna pastoralna i duhovna priprava u župnim zajednicama prije hodočašća. Ona pomaže uklanjanju ili barem smanjivanju spomenutih negativnih pojava koje su tijekom brojnih hodočašća iznimno zamjetljive. Hodočasnici moraju jasno razlikovati hodočašće od čisto turističkih kretanja. Hodočašću kao bitno vjerskom putovanju,⁵⁹ prvotno motiviranom spasenjskim motivima, moraju prethoditi i moraju ga pratiti liturgijsko-sakramentalni i duhovno-molitveni koraci koji će ga jasno označavati kao hodočašće u punom smislu riječi.

Pastoral župne zajednice temeljno je crkveno uporište za vjernički život i angažman. Hodočašća i ostale pastoralne aktivnosti potrebno je uskladiti s ukupnim župnim pastoralom. Župna zajednica mora biti aktivno uključena u ostvarivanje hodočasničkog pastorala.⁶⁰ To znači da je hodočašće potrebno na vrijeme planirati na razini župe, te u tom smislu organizirati i prikladnu duhovnu i organizacijsku pripremu. U tom smislu osobito je važno aktualizirati poticaj hrvatskih biskupa koji u dokumentu o obnovi župne kateheze, među ostalim, predlažu osnutak i posebne vjerničke zajednice unutar župe (u logici 'živih vjerničkih krugova') koju nazivaju *zajednicom na putu*. Riječ

⁵⁹ Usp. Papinsko vijeće za duhovnu brigu oko selilaca i putnika, *Hodočašće u Velikom jubileju 2000.*, br. 32.

⁶⁰ Usp. *isto*.

je o zajednici koja omogućuje prilagođene oblike katehizacije kroz određene oblike djelovanja od kojih je hodočašće jedan od najvažnijih.⁶¹ “U takvim se oblicima rada događa intenzivnije produblјivanje različitih sadržaja i uspostavlja iskrenije eklezijalno zajedništvo. Čini se da je za takav oblik katehiziranja, u širem smislu i prve evangelizacije, današnji čovjek posebno osjetljiv.”⁶²

Nadalje, vrlo je važno ovdje postaviti i pitanje duhovno-pastoralnog odjeka⁶³ hodočašća na život i djelovanje hodočasnika, ali i župne zajednice. Naime, cilj hodočašća nije tek privatni duhovni užitak ili pak isključivo duhovni rast neke manje skupine i sl. Ono se, kao dio župnoga pastoralnog programa, mora odraziti na zajednicu kao takvu. To je moguće postići putem svjedočanstava, putem korištenja prigodnih snimljenih materijala, izložbi, prikladnih tribina i sl. Postavlja se pitanje koliko je takva praksa prisutna u našim župnim zajednicama i ne ostaju li brojna hodočašća u tom pogledu propuštene evangelizacijske prilike za župne zajednice? Pastiri zajednica, kao i svi odgovorni u organizaciji i pripravi moraju ovakve oblike djelovanja unaprijed uklopiti u ukupno župno pastoralno programiranje. Na taj način praksa hodočašćenja postat će vrelom nadahnuća, snage i potpore duhovno-evangelizacijskom životu cijele župne zajednice.

ZAKLJUČAK

Pastoral turizma područje je pastoralnog djelovanja koje je danas potrebno novih pomaka. U našoj domovini ovaj vid djelovanja ima dužu tradiciju. No mogućnosti za njegovo unaprjeđenje dobrim su dijelom neiskorištene. Stoga je potrebno učiniti nekoliko važnih pomaka, koji se u prvom redu odnose na katehetsko nastojanje oko prikladnijeg poučavanja o smislu slobodnog vremena, o cilju i svrsi turističkih kretanja, o skladnom uklapanju duhovno-molitvenog života u turistička kretanja vjernika, o uklapanju pastorala turizma u župno pastoralno programiranje. Posebnu pozornost potrebno je posvetiti unaprjeđenju prakse hodočašća, kao i njezinom skladnom povezivanju sa župnim pastoralom. Upravo je

⁶¹ Usp. Hrvatska biskupska konferencija. *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Nacionalni katehetski ured HBK – Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb – Zadar, 2000., br. 91.

⁶² *Isto.*

⁶³ Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Direktorij o pučkoj pobožnosti i liturgiji. Načela i smjernice*, br. 287.

to pitanje jedno od vrlo aktualnih u današnjem pastoralu u našoj domovinskoj Crkvi. Hodočasnički pastoral treba prepoznati kao vlastito i osobito područje djelovanja koje se na skladan način uklapa u ukupni pastoral zajednice.

PASTORAL OF TOURISM AND PILGRIMAGE
Need for New Developments

Summary

The topic of this work is a theological-pastoral elaboration of two fields of the pastoral work, the pastoral of tourism and the pastoral of pilgrimage. The former of the mentioned fields is becoming an increasingly important segment of the pastoral, especially bearing in mind the general importance of tourism in the Republic of Croatia and its ties with the Catholic religious tradition. The latter field of pastoral activity is becoming an increasingly present segment of the overall Church activities. The writer, in a theological-evaluative way, is studying the presence and development of these forms of activity, the signs of their actual development in our country, as well as the possibility of their improvement. The obtained results are summarized in the need for such a pastoral approach to tourism which will be evangelizing, which will point to the correct meaning of free time and to the correct routing of tourist movements and in the aspect of religion. The practice of pilgrimage primarily requires a clearer appreciation of correct motives of pilgrimage, harmonious incorporation into the overall pastoral, and a renewed commitment of parish community.

Key words: *Church, pastoral, tourism, free time, culture, pilgrimage.*